

ФЕМІНІСТИЧНІ МОТИВИ В МОВІ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Розвиток суспільства міцно пов'язаний як із розвитком особистості взагалі, так і особистостей жінки та чоловіка. Волевиявлення чоловіків і жінок, як рівних у правах та можливостях, що закріплені законодавчо, є важливою складовою функціонування сучасного суспільства.

Проблема рівності жінок і чоловіків у правах хвилювала суспільство на різних етапах його розвитку. Характерним явищем європейського модернізму кінця XIX – початку XX століття було протистояння традиційних і модерних уявлень про місце й роль чоловіка та жінки в суспільстві. Ідеї європейського фемінізму з'явилися в Україну разом із ідеями демократизму. Тоді визнали існування «жіночого питання» і в Україні. Жінки, прихильниці феміністичних поглядів, почали просвітницьку роботу, соціальну діяльність, порушили питання про рівність прав жінок із чоловіками.

Леся Українка разом із іншими відомими жінками, а саме: Ольгою Кобилянською, Ганною Барвінок, Оленою Пчілкою, Марією Вілінською та Наталією Кобринською вступили в боротьбу з патріархальною традицією, бо відчували свою схожість із традиційними жіночими образами в літературі. Як зазначає Соломія Павличко, «Літературний образ жінки XIX століття – „покритки“, „бурлачки“, „повії“, що були квінтесенцією горя, нещастя й немочі, відступив перед „царівною“ і „одержимою духом“. В українській літературі вперше прозвучав інтелігентний жіночий голос, а разом з ним і феміністична ідея» [7, с. 357].

Леся Українка – одна з найталановитіших письменниць, у своїх творах вона писала про незвичайних жінок сильної волі, які потрапляють у скрутні, ситуації та тяжкі, тривожні обставини, дбала про глибинне зображення жіночої психіки. Незважаючи на те, що минуло більш ніж сто років відтоді, як письменниця померла, вона залишається класиком вітчизняної літератури. Для Лесі Українки жіноче питання було частиною загального прагнення людини до емансипації, визволення, свободи, а тому центральною у її творчих пошуків. Її твори

викликають захоплення та надихають сучасних жінок на відстоювання своїх прав та свобод.

Актуальність теми дослідження визначається потребою більш глибокого вивчення явища фемінізму в мові творів Лесі Українки на основі драматичних поем, новел і віршів, та визначення ролі жінки в сучасному суспільстві.

Метою роботи є вивчення прояву фемінізму у творчості Лесі Українки та її внесок у розвиток цього соціально-політичного явища в подальшому.

Леся Українка належить до представників раннього модернізму поряд із Іваном Франком, Ольгою Кобилянською Михайлом Коцюбинським, Василем Стефаником. Ще в 1890-х роках письменниця порушила такі модерністські теми, як тема жіночої дружби та незалежності жінки. А натяк на феміністський рух можна знайти в багатьох творах Лесі Українки, хоча авторське трактування цього явища закодовано та міститься в підтексті. Письменниця відмежовувалася від показовості феміністичних тверджень, навіть відверто засуджувала, завжди виступала проти будь-яких ідеологічних поглядів.

Жанр драматичної поеми приваблював Лесю Українку можливістю порушувати гострі суспільно-політичні, морально-етичні проблеми у формі полеміки між носіями протилежних поглядів, прихильниками новітніх чи традиційних ідей.

Аналізуючи феміністичні погляди Лесі Українки, важко одразу вказати на їхню очевидність у мові творів чи переконаннях поетеси. Дослідниця Соломія Павличко наголошує, що «у поглядах Лесі Українки можна виділити дві головні позиції: з одного боку, вона говорить про природність феміністичної ідеї, яка не потребує доказів, з іншого, – вказує на досить сумний стан жіноцтва й потребу боротьби» [7, с. 74]. Усі жіночі образи драматичних творів Лесі Українки презентують тему жіночої трагедії, як-то: зради жінкам, жіночої самотності, патріотизму, драматичної відданості істині тощо.

Інтимні ліричні твори письменниці, сповнені феміністичними мотивами, печаллю, драматизмом і сумом. Вони зворушують читача щирістю, глибиною справжнього почуття, яке притаманне лише людині. Леся Українка майстерно

передала найніжніші пориви жіночої душі, найпотаємніші сторони жіночої психіки. Наприклад, у вірші **«Жіночий портрет»**, поетеса втілює особисте розуміння шлюбу без кохання, у якому жінка стає невольницею свого чоловіка: *«Не тіло ти, а душу продала, / свій хист і розум віддала в неволю, / у каторгу довічну завдала, – / і гірко, й солодко тобі до болю»* [12].

Схожі мотиви жіночої покірливості, терплячості та самозречення, щоб догодити чоловікові простежуються у творі **«Східна мелодія»**: *«Світе мій! буду тебе дожидатися, / В чорну, смутну фереджію повитая, / І посаджу кипарисову гілочку, / Буде щодня вона сльозами политая / А як повернешся, я покажу тобі / Той кипарис мій в садочку квітчатому, / Здійметься він над всіма мінаретами / В краї сьому, на мечеті багатому»* [12].

Основним конфліктом драматичної п'єси **«Камінний господар»** стає розбіжність жіночих і чоловічих цінностей, підкорення жіночої долі чоловічим потребам та інтересам. У творі авторка протиставляє дві жіночі постаті – Анну, яка стійко несе свій хрест, та Долорес, яка ціною тяжкої жертви змогла подолати силу патріархальних традицій. У своєму листі до Ольги Кобилянської Леся Українка так охарактеризувала ці типи жінок: *«Шкода мені теж, що я не вмiла поставити Долорес так, щоб вона не здавалась блiдою супроти Донни Анни, – се не було моїм заміром, і я навіть якийсь час вагалася, хто має бути справжньою героїнею драми – вона чи Донна Анна, і дала перевагу Анні не з симпатії (Долорес ближча моїй душі), а з почуття правди, бо так буває в житті, що такі як Долорес, мусять відходити в тінь перед Аннами й стають жертвами, – власне не Дон Жуанів, а власної своєї надлюдської екзальтації»* [12, с. 120 – 121].

Дон Жуан у трактуванні Лесі Українки не подібний до інших своїх літературних прообразів. Він наділений привабливими рисами, тримається гордо й невимушено, прагне волі й не визнає будь-якої залежності. Спершу Дон Жуан хоче допомогти Донні Анні, і тільки тоді для них почнеться воля. Але Анна по-своєму розуміє волю: для неї – це насамперед влада. У стосунках з Дон Жуаном Анна бере на себе чоловічу роль, репрезентуючи чоловічі якості й

інтереси. Вона прихильниця сили, влади, зброї, боротьби. Дон Жуан погоджується з суспільними переконаннями, які все життя заперечував. Дон Жуан відмовився від своїх переконань, традиційних уявлень про честь та гідність. Дійсно, він був сильний та щасливий по-справжньому, поки йшов за покликом серця.

Серед егоїзму й честолюбства вирізняється своєю чистотою і жертовністю Долорес. Вона самовіддано кохає Дон Жуана, але любов ця безнадійна, без взаємності. Ціною самозречення Долорес здобуває прощення для свого коханого у влади, а сама іде в монастир. Вона не змінила поведінки Дон Жуана, але Долорес виявила віру в самопожертву в коханні й доводить своє почуття через молитовне звернення до Бога.

Феміністичні погляди, наголошення відмінності жіночого й чоловічого світосприйняття, вторинності традиційно жіночих ролей у суспільстві знаходимо в драмі Лесі Українки «**Кассандра**». Основою драматичного твору став античний міф про троянську царівну Кассандру, вона була наділена даром пророцтва. Але Аполлон, зневажений Кассандрою, зробив так, що її віщуванням ніхто не вірив. Пророцтва Кассандри сприймають як одержимість. Правоту царівни доводить лише кров та смерть. Кассандра пророкує біду Ономаєві, який заради примхливих бажань, веде воїнів на загибель, щоб купити собі дружину всупереч її волі. Кассандра застерігає, що добро не може постати зі зла й насилля, з кровопролиття й помсти, любов і злагода не можуть утвердитися на крові. Вона вважає, що все здобує, завойоване насильством, мало що варте. Її не цікавить ні слава, ні влада, ні гроші. Кассандра не погоджується з роллю берегині родинного вогнища, за це їй дорікають. Відмовившись від жіночих переваг, вона не домагається визнання в чоловічій ієрархії. Відмовляючись від чоловічих і жіночих традиційних цінностей, Кассандра залишається самотньою і своєю смертю показує неможливість пристосування. Цікавими для інтерпретації є образи інших міфічних жінок: Клітемнестри, яка згодилася пожертвувати власною донькою, Іфігенією, задля перемоги в Троянській війні та Гелени, вона стала причиною поразки Трої. Для

Кассандри Клітемнестра – взагалі поза поняттями, якими визначається людська істота. Гелена, на думку Кассандри, не варта жертв, і про це вона говорить у розмові з Ономаєм, бо збройне суперництво за володіння жінкою є ганебним і негідним.

Не тільки поезії та драматичні поеми Лесі Українки мають феміністичні мотиви. Проблема жінки та її роль у традиційному суспільстві розглядаються та пояснюються й у прозових творах письменниці. У новелах авторка зображує освічених героїнь, яким важко вжитися в рамках патріархального існування. Основою сюжету творів «Пізно», «Ненатуральна мати», «Враги», «Розмова» постає проблема незалежності жінки в шлюбі. Погляди жінки переважають і висвітлюються неочікувано звичайні, побутові ситуації.

Леся Українка першою серед українських авторок показала, що захоплення жінки кар'єрними або владними амбіціями містить у собі загрозу. У прозі письменниці провідним є мотив співчуття до чоловіка та сором за жінок, які часто є безвільними, байдужими або самозакоханими. Загалом проблема жіночого питання репрезентується Лесею Українкою по-різному, у це поняття вона вкладає і різне значення.

Письменниця не була активісткою феміністського руху, але у творах втілювала особисту інтерпретацію політичних тверджень фемінізму. До жіночого питання мала свої погляди. Так, явище фемінізму розглядала із скептицизмом, бо вважала, що проблеми жінок не можна вирішити відокремлено від загальносуспільних. Для Лесі Українки більш важливим було не рівність прав, а рівність можливостей і обов'язків.

Отже, у мові творів Лесі Українки простежується певний феміністичний дискурс, який пов'язаний з тогочасними модерністськими пошуками. Фемінізм письменниці далеко не однозначний, він прихований, внутрішній. Попри те, що Леся Українка не стала теоретиком модернізму, вона надала цьому поняттю чільного місця серед своїх теоретичних роздумів, які виявила в мові художніх творів.

Розвиток жіночого руху в Україні позначився на становленні особистості

Лесі Українки, яка у своїх творах зображує освічену, культурну жінку, з високими духовними якостями й прогресивними поглядами, що покликані подолати межове становище статусу жінки в патріархальному суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агеєва В. Жіночий простір. Феміністичний дискурс українського модернізму: Монографія / Віра Агаєва. – К.: «Факт», 2003. – 320 с.
2. Агеєва В.П. Поетеса зламу століть. Творчість Лесі Українки в постмодерній інтерпретації: [монографія] / В.П. Агеєва – К.: Либідь, 1999. – 264 с.
3. . Березовчук Л. У фемінізму не женское лицо // Октябрь. – 2002. – № 1. – С. 104-129.
4. Забужко О. Notre Dame D'Ukraine: Українка в конфлікті міфологій / О. Забужко. – К.: Факт, 2007. – 640 с.
5. Крок О. Радикальні феміністки борються за свободу // Політика і культура. – 2000. – № 47. – С. 20-21.
6. Маланчук-Рибак О. Жіночий рух на західноукраїнських землях (кінець ХІХ – 30-і роки ХХ століття) // В кн.: Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні. Монографія / За заг. ред. Л.О. Смоляр. – Одеса, 1999. – С.110-130.
7. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : [монографія] / Соломія Павличко. – К.: Либідь, 1999. – 447 с
8. Павличко С. Фемінізм / С. Павличко; передм. Віри Агеєвої. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 322 с.
9. Пашко А. Союз Українок України в процесах державотворення / Алена Пашко / Жінка в Україні. – К., 2001. – Т. 23. – 645 с.
10. Словник гендерних термінів / Укладач З.В. Шевченко. – Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2016. – 336 с.

11. .Смоляр Л. Фемінізм в Україні. Традиції і сучасність // Віче. – 1995. – № 9. – С. 81-82.
12. Українка Леся. Зібрання творів: у 12 т. / Леся Українка. – К.: Наукова думка, 1978. – Т. 2. – 368 с.
13. Максюта М.Є., Мала Я.Л. Екзистенціально-персоналістські конотації ідей фемінізму у творчості Лесі Українки.// Мультиверсум. Філософський альманах. – 2015. – Випуск 9–10 (147–148) – с. 65-77.